

megszerzésében rejlik, akkor ezen az úton óriási tapasztalatokra tettünk szert. Ez mindenekelőtt Oroszország mély tapasztalata, amelyet csak most kezdünk tudatosítani. Vajon ez elég-e az egész világnak? Vagy az vár az emberiségre, hogy összehasonlíthatatlanul nagyobb méretekben élje át ugyanezt? – kérdezi. A történelem az 1977-es megjelenés óta megadta a választ. Safarevics leszögezi, hogy az embernek minden körülmények között megadatott akaratszabadság – abszolút, mely magában foglalja a végző kérdés szabadságát is: a választást élet és halál között.

Safarevics könyvében szakít az állandó növekedés- és fejlődélmélettel. Nem hiszi, hogy az ember két út: a parancsuralmi rendszer és a liberális kapitalizmus között választhat csak. Az egyetlen lehetséges kiút – állapítja meg művének utolsó soraiban – az állandó növekedésen alapuló fejlődésről áttérni a létezés stabil módjára.

BARACSI ERZSÉBET

(*Kairosz Kiadó, Budapest, 2002, 448 oldal, 3500 Ft*)

JOHN KEEGAN:

A hadviselés története

John Keegan korábbi, részben magyarul is megjelent munkáival meg-

újította a hadtörténetírást, mert a hadjáratok és a harcászati eljárások elemzése helyett arra összpontosított, hogyan éli meg a csatában részt vevő ember az élet-halál küzdelmet.

Magyarul most megjelent könyvében a szerző átfogó kísérletet tesz arra, hogy felvázolja a hadviselés történetét a kezdetektől egészen 1993, a kötet megírása idejéig. Ezúttal sem klasszikus hadtörténeti munkát kap kézbe az olvasó. A nagyívű elemzés Carl von Clausewitz porosz katonatiszt, a napóleoni háborúk veteránja *A hadviselésről* című munkájának antitézise. Clausewitz a 19. század önbizalmával a hadviselés általános elméletét kívánta megalkotni, s hite szerint rá is lelt arra az alaptételre, melyből kiindulva ez az elmélet kialakítható. Tőle származik a mondat, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel, s a porosz veterán egész elméleti munkásságát erre a tételre fűzte fel.

E tétel azonban nem állja meg a helyét – érvel Keegan. Eleve feltételezi ugyanis államok és ésszerűen átgondolt, felismert államérdekek létét, amelyről az emberi történelem legnagyobb részében nem beszélhetünk. Az agresszió és a hadakozás a szerző szerint majdnem egyidős az emberrel: „a háború korántsem csak a politika folytatása, hanem annál sokkal többet ölel fel a világból: az egyes társadalmak kultúrája fejeződik ki benne, míg más társadalmakban éppen a háború szabja meg a

kultúra megjelenési formáit, olykor pedig a háború nem más, mint maga a kultúra az adott társadalmakban”. A hadviselés történetének áttekintése megmutatja, mennyire nem a clausewitzi elmélet alapján folytak az emberiség összecsapásai az újkori, európai hatalmak által vívott háborúkat leszámítva, illetve hogy ez az elmélet milyen szörnyű következményekkel járt a 19. század végén, főleg pedig a 20. században.

A kötet logikai ívét négy „közjáték” töri meg, melyek a hadviselés földrajzi és ellátási korlátait, az erődítmény szerepét, valamint a hadsereg jellegzetességeit taglalják – négy, önmagában is megálló, érdekesítő tanulmány.

Sajnos a könyv nem mentes a hibáktól. A szerző hajlamos a sommás ítéletekre, különösen amikor a Nyugat-Európán kívüli területek fejlődéséről van szó. A bolgárokat például annyival intézi el, hogy a Balkánon a középkorban „sok baj okozói lettek”. Ez csupán a bizánciak szemszögéből nézve igaz. Ismeretei néhol felületesek: a bizánciak és a perzsák páncélos lovasságának felszerelését és harcmódorát nem ismeri. Mi több, sajnos tárgyi hibát is ejt: a római hastatusok, princepsok és triariusok besorolása nem a vagonukon, hanem taktikai szerepükön alapult, Anatóliában nem az oszmán, hanem a szeldzsuk törökök támadásai kezdődtek meg 1071 után.

A fordító, Bart István igen jó munkát végzett, ám a szöveg gondozása néhol kívánnivalót hagy maga után: a frankokat keresztény hitre térítő uralkodó a magyarban nem Clovis, hanem Chlodvig vagy Klodvig. Kínát a mandzsuk nem a 7., hanem a 17. században hódították meg. Nem folytatom, az ehhez hasonló hibák száma szerencsére a tízet sem éri el.

Az első öböl-háború utáni optimizmustól áthatott szerző bizakodó végkicsengéssel zárja munkáját: úgy tűnik, a hadviselésben és a nemzetközi politikában teret nyer a jogszerűség. Tíz évvel e könyv megszületése után nem biztos, hogy osztani tudjuk Keegan derűlátását. Abban azonban egyet kell értenünk vele, hogy a modern katonák már nem követhetik kizárólag a hadviselés nyugati hagyományát. Az emberiség fennmaradása attól függ, képesek vagyunk-e újra a magunkévá tenni a „primitív” társadalmak erőszakot korlátozó, önmérsékletet megvalósító szokásait, vagy továbbra is ragaszkodunk az európai hagyomány koncepciójához az abszolút háborúról.

OLTER LÁSZLÓ

(Fordította Bart István, Corvina Kiadó, Budapest, 2002, 388 oldal, 3500 Ft)